

Religija u susretu s modernom psihologijom: iskustvo Katoličke crkve

Aid Smajić

Sažetak

Mogućnosti i granice dijaloga između religije i psihologije danas je iznimno aktuelna tema među teozozima i psiholozima. Stoljetno iskustvo Katoličke crkve u dijalogiziranju sa savremenom psihološkom teorijom i praksom predstavlja dokaz složenosti i višeslojnosti ovog poduhvata ali i vjerodostojnu ilustraciju njegovih izazova, mogućnosti i eventualnih rješenja za sve religijske tradicije opterećene sličnim dilemama. Cilj ovoga rada je trostruk: 1) ponuditi kraći historijski presjek odnosa Katoličke crkve naspram ostvarenja moderne psihološke nauke, 2) predstaviti glavna područja i izazove katoličkog tematiziranja i eksploatacije savremene psihologije danas te 3) identificirati nosioce i mehanizme ovog procesa. Od početne sumnje i antagonizma, ovaj je odnos evoluirao u pravcu uvažavanja saznanja zdrave psihologije i sistemskog pokušaja njihovog integriranja u katoličko učenje i pastoralnu praksu. Za ostvareni uspjeh ključna su, čini se, dva momenta: pojedinačni entuzijazam i sistematičnost katoličkih teologa psihologa te minimum službene podrške crkvene hijerarhije, koji nije izostao ni u danima najizraženijeg antimodernizma u katoličkim krugovima. To su ujedno korisne smjernice za sve religijske tradicije opterećene sličnim pitanjima.

Ključne riječi: Katolička crkva, psihologija, neotomizam, Drugi vatikanski sabor, kritički dijalog, integralna antropologija

Uvod

Kao savremena nauka, psihologija, u svojim različitim teorijskim pravcima, u suštini je postavljanje određenih pitanja o čovjeku i pokušaj iznalaženja njihovih od-

govora na metodološki sistematičan način. *Ko sam ja kao osebujna ličnost, šta smo mi kao ljudska bića i šta nam je u tom smislu svojstveno, šta je to (ab)normalno i (ne) zdravo ponašanje te kako treba da uredimo i vodimo svoj život, šta je to što nas čini srećnim, tužnim, ljutitim ili uplašenim* – samo su neka od pitanja na koja današnji psiholozi pokušavaju ponuditi adekvatne odgovore. Među psiholozima, međutim, moguće je pronaći i pojedince koji se pokušavaju distancirati od ovih, kako će oni ustvrditi, filozofskih tema. Istina je, ipak, da se ova pitanja jednostavno i nezaobilazno nameću u svim područjima psihologije, kako onim čisto teorijskim, tako i primijenjenim. Istina je također da se naučne spoznaje psihologije ne tiču samo puke deskripcije raznovrsnih psiho-socijalnih procesa i pojava s obzirom da je „svaka deskripcija ujedno i preskripcija“ kako postupati u relevantnim životnim situacijama. To uostalom važi i za druge nauke o čovjeku i, štaviše, za sva naučna područja i općenito ljudsku spoznaju. Stoga je psihologija na neki način i etička disciplina, čiji teoretičari i praktičari, što kroz neposrednu interakciju, što kroz bogatu naučnu i popularnu literaturu, savjetuju današnjeg čovjeka kako, jednom riječju, živjeti.

Iz kazanoga jasno je da se psihologija neminovno i u značajnoj mjeri bavi temama koje su tradicionalno pripadale religiji i njenim institucionalnim predstavnicima, uključujući kršćanstvo, odnosno katoličanstvo i Katoličku crkvu. Njihovo svojevršno susretanje i dijalogiziranje, kako na nivou temeljnih filozofskih postavki i teorije, tako i na nivou prakse, odatle (je) predstavlja(lo) povijesnu neminovnost koja se obistinila već u prvim danima moderne psihologije potkraj 19. stoljeća.

U okviru ovoga rada namjeravamo predstaviti način na koji se Katolička crkva kao najveća kršćanska vjerska zajednica danas u svijetu i religijska institucija s višestoljetnom tradicijom suočila s pojavom jedne savremene naučne discipline koja je po mnogo čemu težila da preuzme mjesto religije i njenih predstavnika u društvu u tumačenju čovjekove suštine i njemu primjerenog načina ponašanja. Pritom prije svega želimo u općim crtama izložiti reakcije zvanične Crkve i njenih predstavnika na savremenu psihološku teoriju i praksu u njihovom nešto više od jednog stoljeća dugom susretu. S obzirom na to da svojom širinom izlaze iz okvira zadate teme, reakcije i nastojanja vjerom inspirisanih katoličkih psihologa u pravcu integracije psihologije i teologije katoličanstva ovdje su u drugom planu i interesuju nas isključivo u mjeri u kojoj predstavljaju zvaničnu reakciju crkvenih autoriteta. Na kraju, mogućnosti i granice dijaloga između religije i nauke općenito, a psihologije napose danas je iznimno aktuelna tema među teolozima i psiholozima ne samo katoličke provenijencije već i pripadnika drugih religijskih tradicija. Stoga stoljetno iskustvo Katoličke crkve u propitivanju i dijalogiziranju sa savremenom psihološkom teorijom i praksom predstavlja dokaz složenosti i višeslojnosti ovog poduhvata, ali i vjerodostojnu i korisnu ilustraciju njegovih izazova, mogućnosti i eventualnih rješenja za sve religijske tradicije opterećene sličnim dilemama i traganjima. U tome se, čini nam se, prevashodno ogleda i značaj ove studije.

Katolička crkva i savremena psihologija kroz historiju: Od isključivosti do saradnje

Povijesni prikaz odnosa Katoličke crkve naspram savremene psihologijske teorije i prakse¹ bez sumnje je zahtjevan poduhvat, čija šira elaboracija traži nekoliko uvodnih napomena. Pozicioniranje Crkve, prije svega, naspram tzv. „novih psihologija“ nije bilo kratkotrajan proces, već rezultat višedecenijskog pa i stoljetnog iskustva *opreznog* i *upornog* propitivanja teorijskih postavki i dostignuća različitih psiholoških škola te mogućnosti njihovog integriranja u katoličko učenje i praksu. Artikuliranje nekog sveobuhvatnog i *konačnog* katoličkog stava o tom pitanju pritom ostaje trajni poduhvat i kontinuirana aktivnost s obzirom na stalni razvoj na polju svake, pa i psihološke nauke. Ovaj proces, pored toga, nije u svim dijelovima svijeta sa značajnim prisustvom katoličkih institucija i vjernika slijedio jednu jednoobraznu shemu i pravolinijsku putanju postepenog napretka u načinu na koji je Crkva gledala na dostignuća psihološke nauke. Naprotiv, bio je značajno uslovljen lokalnim društveno-političkim i obrazovnim prilikama i okolnostima, te je u tom smislu imao svoje regionalne specifičnosti te povremene, uslovno kazano, uspone i padove.² Također, odnos Crkve naspram moderne

-
- 1 O ovoj temi napisano je nekoliko značajnih monografija, među kojima posebno vrijedi istaći Kevin C. Gillespie, *Psychology and American Catholicism: From Confession to Therapy* (New York: A Crossroad Book, 2001), te Robert Kugelman, *Psychology and Catholicism: Contested Boundaries* (New York: Cambridge University Press, 2011), posebno kada se radi o specifičnostima susreta katoličke teologije i psihologije na prostoru Sjedinjenih Američkih Država. Virginia M. Staudt i Henryk Misiak u svom pionirskom radu ove vrste pod naslovom *Catholics in Psychology: A Historical Survey* (New York: McGraw-Hill, 1954) proširiti će predmet svog istraživanja i na područje Evrope. Psihologijski časopis *History of Psychology*, 12:3 (2009) posvetio je cijeli jedan svoj broj razvoju psihologije religije na prostoru odabranih država, tretirajući u manjoj ili višoj mjeri iskustvo i Katoličke crkve. Vidjeti predgovor Robert Kugelmanna i Jacob A. Belzen, „Historical Intersections of Psychology, Religion and Politics in National Contexts“, *History of Psychology*, 12:3 (2009), 125-131. Moguće je, nadalje, identificirati veliki broj radova o katoličkim svećenicima teološko-psihološkog obrazovnog profila, o odsjecima za psihologiju, katoličkim obrazovnim institucijama i udruženjima katoličkih psihologa, koji su osnivani uz blagoslov i saglasnost Crkve a koji su skupa dali značajan doprinos međusobnom približavanju katoličanstva i savremene psihologije. Vidjeti npr. Benedict Neenan, *Thomas Verner Moore: Psychiatrist, Educator and Monk* (New York: Paulist, 2000); Bruce M. Ross, „Development of Psychology at the Catholic University of America“, *Journal of the Washington Academy of Sciences*, 82:3 (1994), 133-159 i Robert Kugelmanna, „The American Catholic Psychological Association: A Brief History and Analysis“, *Catholic Social Science Review*, 5:2 (2000), 233-249.
 - 2 Za Španiju, naprimjer, vidjeti Jorge Castro, Enrique Lafuente i Belen Jimenez, „The Soul of Spain: Spanish Scholastic Psychology and the Making of Modern Subjectivity (1875-1931)“, *History of Psychology*, 12:3 (2009), 132-156, a za holandsko iskustvo u tom pogledu Jacob A. Belzen, „Ideology, Politics and Personality: Shaping Forces in Dutch Psychology of Religion“, *History of Psychology*, 12:3 (2009), 157-182 ili Meulen, R. H. J. ter, *Soul and Bliss: The Reception of Psychology among Catholics in the Netherlands, 1900-1965* (Nijmegen / Baarn: Ambo, 1988).

psihologijske teorije i prakse nikada nije bio rezultat jednostranog propitivanja dostignuća potonjeg od strane crkvenih velikodostojnika i mislilaca. Naprotiv, više je to bio ishod svojevrsnog dijalogiziranja između katoličkih autoriteta, teologa i psihologa, s jedne strane, i sekularnih protagonista psihološke znanosti ili nauke općenito, s druge strane, o granicama, mogućnostima i izazovima naučnog razmatranja čovjekovog psihičkog života, pogotovo u kontekstu njegovog religioznog iskustva.³ Na kraju, kod pokušaja određenja barem okvirnog stava Katoličke crkve naspram postignuća znanstvene psihologije iznimno je važno imati na umu teorijsku i aplikativnu pluriformnost psihologijske nauke kroz cijelu njenu povijest. Pored toga, mišljenja smo, potrebno je postaviti i pitanje ko to u ime Crkve utvrđuje *mogućnosti* i *granice* dijaloga između religije i psihološke nauke, imajući u vidu različita misaona usmjerenja unutar katoličke teologije⁴ te jednu, rekli bismo, značajnu mjeru slobode s kojom su svećenici na katoličkim univerzitetima širom svijeta, naprimjer, promišljali njihov međudodnos neovisno od veoma često krutih stavova tadašnje crkvene hijerarhije. Ovo posljednje, čini se, u sebi krije mehanizme i povijesne dinamizme opreznog i postepenog, ali sistemskog i plodonosnog sagledavanja i (re)definiranja zvaničnog katoličkog stajališta prema modernoj psihologiji. Stoga smatramo da je za zaključivanje o sveukupnoj (o)poziciji Katoličke crkve o ovom pitanju potrebno uvažiti ne samo relevantne papinske i druge crkvene dokumente te izjave vjerskih vjerodostojnika već i konkretne aktivnosti katoličkih svećenika teološko-psihološke provenijencije u okviru, primjerice, obrazovnih, istraživačkih i drugih institucija uspostavljenih uz blagoslov službene crkvene hijerarhije.⁵ U konačnici, tek uvažavajući sve navedeno moguće je u kraćim crtama i općenito ali i vjerodostojno prikazati odnos Crkve spram postavki i spoznaja savremene psihologije u proteklih 150 godina, prepuštajući pritom iznimke i detalje za neku drugu, dublju i širu analizu.

3 Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 3. U tom smislu ovdje su također itekako relevantna pisanja sekularnih psihologa o religijskom fenomenu, njegovom porijeklu i prirodi te mogućnostima naučne psihologije religije, počevši od klasika Williama Jamesa, Sigmunda Freuda i Carla Junga do danas istaknutih autora i istraživača na polju psihologije religije. Upravo je možda ulogu ovakve jedne dijalektike u oblikovanju katoličkog stava imao na umu hrvatski teolog Anđelko Domazet kada je svoj radio naslovio „Teologija i psihologija: mogućnosti i granice dijaloga“. Vidjeti *Filozofska istraživanja*, 27:2 (2007), 261-278.

4 U kontekstu teme svog rada, Domazet u tom smislu s pravom upozorava na „mnogštvo pristupa u psihologiji“, (*Filozofska istraživanja*, str. 262), na „razmrvljenost psihoterapeutske scene“, (*Filozofska istraživanja*, fn. 2), ali i na „raznolike metodološke artikulacije i različita misaona usmjerenja“ ((*Filozofska istraživanja*, fn. 2) kako u psihologiji, tako i u katoličkoj teologiji. Vidjeti također Kugelman, *Psychology and Catholicism*, str. 22.

5 Ovdje prije svega mislimo na privatne katoličke univerzitete i fakultete osnovane na inicijativu i pod pokroviteljstvom Crkve u cilju, između ostalog, približavanja nauke općenito, a psihologije napose širim katoličkim masama i pokušaja integriranja izučavanih naučnih disciplina u učenje i vrijednosni sistem katoličanstva. Za trenutno stanje i aktivnosti ovih institucija vidjeti internet-stranicu Međunarodne federacije katoličkih univerziteta, (<http://fuc.org/>, pristupljeno 31.3.2018).

Sve u svemu, između različitih religijskih tradicija,⁶ uključujući i Katoličku crkvu, i novouspostavljene psihološke znanosti postojale su, očigledno, mnogobrojne dodirne, ali i prijeporne tačke i teme. Zbog toga su i teolozi i psiholozi, doduše ovi potonji iz drukčijih razloga i pobuda,⁷ još u prvim danima moderne psihologije problematizirali pitanje odnosa religije i intrapsihičkog kod čovjeka, odnosno teologije i psihologije. Imajući u vidu ontološke, epistemološke i metodološke postavke moderne psihološke nauke⁸ i među širim masama sve veću popularnost na njima utemeljene psihoterapije, crkveni velikodostojnici, teolozi i intelektualci na *novu* psihologiju reagirali su s nepovjerenjem, kriticismom i osudom, smatrajući je uglavnom nekompatibilnom s katoličkim učenjem i antropologijom te kao takvu štetnom za vjerovanje i moral vjernika, ali i katolički sakrament ispovijedi.⁹ Odnos katoličkih velikodostojnika i inteligencije prema modernoj psihologiji u njenim prvim danima, na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, i sličnim naučno-kulturnim ostvarenjima modernizma najbolje vjerovatno ilustriraju riječi samih katoličkih historičara. Oni ga u tom smislu opisuju kao „lov na vještice“,¹⁰ kao epidemiju nepovjerenja koju odlikuju svi elementi zavjere – „kodirani žargon, izmišljena strašila, fiktivni podaci i adrese, sistematska prljava kampanja i tajna služba za špijunažu“.¹¹ Pioniri nove psihologije, na drugoj

-
- 6 Prve korake u približavanju savremene psihologije teologiji i vjerskim pitanjima, naprimjer, (u)činili su, prema priznanju i samih katoličkih teologa, protestanti, pod čijim uticajem su katolici nerijetko počinjali razmišljati o istoj mogućnosti u kontekstu sopstvene religijske tradicije. Vidjeti npr. Anton Trstenjak, *Pastoralna psihologija* (Đakovo: Biskupski ordinarijat, 1987), str. 13; Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 88-89 ili Belzen, „Ideology, Politics and Personality“, str. 163.
- 7 O okolnostima u kojima se između bliskih naučnih disciplina i društvenih institucija obično pojavljuju tzv. „granične rasprave“ (engl. *boundary work*) vidjeti Thomas Gieryn, „Boundary-Work and the Demarcation of Science from non-Science: Strains and Interests in Professional Ideologies of Scientists“, *American Sociological Review*, 48:6 (1983), 781–795.
- 8 O metateorijskim aksiomima moderne psihologije vidjeti Aid Smajić, *Religioznost i međuetnička tolerancija u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Fakultet islamskih nauka u Sarajevo i el-Kalem, 2017), str. 17-22.
- 9 Iako su u pojedinim zemljama Evrope stavovi katoličke populacije spram psihologije bili pod značajnim uticajem crkvene hijerarhije u Rimu, među teolozima i svećenstvom očito je bila prisutna bojazan da bi agnosticizam, liberalizam i anticrkvenost pojedinih psiholoških pravaca mogao šire mase odvesti u zabludu. Pored toga, psihoterapija je po nekima za sakrament ispovijedi predstavljala izazov kako *konceptualno*, zbog njenog pretjeranog psihologiziranja, tako i *profesionalno*, zbog suparništva između svećenika i psihologa u pogledu *brige za vjerničke duše*. Za više o ovim i drugim razlozima početnog nepovjerenja i antagonizma Crkve naspram nove psihologije vidjeti Belzen, „Ideology, Politics and Personality“, str. 171-175; Castro, Lafuente i Jimenez, „The Soul of Spain“, str. 132-156; Domazet, „Teologija i psihologija“, str. 265-266; Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 2-5.
- 10 L.J. Rogier i Rooy, N. de *Born in Freedom* (Den Hag: Pax, 1953), str. 516, prema Belzen, „Ideology, Politics and Personality“, str. 172.
- 11 Belzen, „Ideology, Politics and Personality“, str. 172. Iako autor ovdje sugerira na stanje u Holandiji u to vrijeme, gotovo na identičan način Gillespie opisuje situaciju u SAD-u, gdje su katolički svećenici i istraživači zainteresirani za teorije i istraživanja nove psihologije djelovali kao „zajednica u ilegali“ (Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. xi-xii). Ovakvo

strani, također nisu *ostali dužni*, pa su se gotovo svi odreda na ovaj ili onaj način izjasnili o mjestu religije i teologije u njihovom razumijevanju psihološke nauke. Među vodećim školama psihologije u to vrijeme i njihovim teoretičarima, pritom je uglavnom prevladavao tzv. model isključivosti, prema kojem su teologija i psihologija dva nespojiva područja.¹²

Od vremena prvih sučeljavanja Crkve i psihologije proteklo je više od jednog stoljeća. Odnos katoličkih velikodostojnika i istraživača naspram moderne psihologije u proteklih stotinu godinu bilo bi preoptimistično opisati epohama prvotne međusobne sumnje i antagonizma, a kasnije saradnje, kako katolički autori općenito nastoje prikazati vrijeme prije i poslije Drugog vatikanskog sabora (1962–1965).¹³ S jedne strane, unutar samih ovih epoha bilo je značajnih oscilacija u odnosu crkvene hijerarhije i velikodostojnika spram mogućnosti saradnje s psihologijom.¹⁴ Crkva, s druge strane, nikada nije predstavljala monolitnu strukturu. I prije Drugog sabora u Crkvi bilo je gorljivih zagovornika saradnje s psihologijom, pa čak i s psihoanalizom

stanje katolika u Evropi i SAD-u povezuje papinstvo Pia X (1903-1914). Njegova enciklika *Pascendi Dominici Gregis* od 1907. nije čekala pojavu Freuda i njegove ateističke psihoanalize da proglasi modernizam i njime nadahnute novouspostavljene nauke „sintezom svih hereza“. Ovakav odnos vraćao je Katoličku crkvu, a dobrim dijelom i njenu intelektualnu zajednicu, u stanje „mentaliteta pod opsadom“, karakterističnog za vrijeme pape Pia IX (1846-1878), na što su nerijetko upozoravali i sami crkveni velikodostojnici u to vrijeme (Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 30-31).

- 12 Nekoliko je razloga zbog kojih su prvi psiholozi pisali o odnosu između religijskog i psihološkog, teologije i psihologije. Pojedini među njima, poput Williama Jamesa, bili su izrazito pobožni pojedinci. Pored toga, u cilju afirmacije psihologije kao istinske empirijske nauke koja širim masama može ponuditi spoznaje korisne za njihov svakodnevni život, njeni protagonisti su se u većini slučajeva htjeli rezolutno distancirati od izučavanja *metafizičkog* i *paranormalnog*, ali i odrediti naspram religije kao općeprihvatne društvene pojave i njenih psihoterapijskih (ne) mogućnosti. O ovoj temi vidjeti izvrstan rad Deborah J. Coon, „Testing the Limits of Sense and Science: American Experimental Psychologists Combat Spiritualism“, *American Psychologist*, 47:2 (1992), str. 143-151. Također Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 2-5 te Šimun Šito Ćorić, *Psihologija religioznosti* (Jasterbarsko: Naklada Slap, 2003), str. 36-45.
- 13 Npr. Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 95; Papinska biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2005), str. 33. Katolički autori s pravom Sabor smatraju prekretnicom u samopoimanju Crkve i njene ulogu u savremenom svijetu. Pitanje odnosa Crkve naspram moderne nauke imalo je značajno mjesto u agendi Sabora, njegovim dokumentima i njihovim kasnijim elaboracijama, posebno kada se radi o društvenim naučnim disciplinama koje u fokusu svog istraživanja imaju čovjeka i njegovo ponašanje. Vidjeti *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1972), posebno „Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika“, „Deklaracija o kršćanskom odgoju“, „Dekret o apostolatu laika“ i „Pastoralna konstitucija o Crkvi u savremenom svijetu“ te Papinska biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, str. 33.
- 14 Unutar predkoncilске epohe historičari u pravilu uočavaju razliku između odnosa Crkve prema psihologiji u danima Pia IX (1846-1878), Lea XIII (1878-1903), Pia X (1903-1914), odnosno Benedikta XV (1914-1922) i Pia XII (1939-1958), isto kao što u periodu između Drugog svjetskog rata i Sabora uočavaju faze konzervativizma i saradnje. Vidjeti Belzen, „Ideology, Politics and Personality“, str. 172-173; Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. xi-xii, 10, 23-34; Papinska biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, str. 10-16.

u nekim njenim segmentima, isto kao što je i poslije Sabora bilo žestokih kritičara ove mogućnosti, pogotovo u kontekstu preslobodnog i neselektivnog preuzimanja od novih psiholoških teorija i spoznaja u okviru kojeg postoji opasnost od *prevlasti psihologije* i njene svojevrsne *sakralizacije* na način „kvazireligije“.¹⁵ Činjenica je, međutim, da je, u skladu s općim stavom Koncila da Crkva daje modernom okruženju, ali i uzima od njega,¹⁶ u postkoncilskom periodu kod katoličkih velikodostojnika, ali i kod psihologa prevlada(va)lo raspoloženje uzajamne saradnje.¹⁷ Otvorenim je ostalo samo pitanje njenih granica, modaliteta i područja.

Modaliteti i područja saradnje: Od rada na „sebi“ do rada s „drugima“

Imajući u vidu navedeno, pitanje kako i gdje Crkva i psihologija mogu saradivati bilo je i ostalo glavno pitanje u postkoncilskom, pa kazali bismo u suštini i u predkoncilskom periodu. Odgovori na ovo pitanje uglavnom postulirali su da bi cilj saradnje trebalo da manje-više bude dvostruk: 1) katoličkim velikodostojnicima, svećenicima i vjernicima približiti značenje i značaj savremene psihologije, pozivajući ih da podrže aktivnosti psihološke struke ili se okoriste njima, odnosno da se aktivno uključe u te aktivnosti i 2) katoličku perspektivu pokušati predstaviti i *unijeti* u psihološku teoriju i praksu.¹⁸ U tom smislu razvijeno je nekoliko teorijskih modela saradnje kao pragmatično-interpretativnih okvira i prijedloga za razumijevanje i uvažavanje savremene psihološke teorije i prakse u okviru crkvenog učenja i djelovanja.¹⁹ Na kraju je kod katoličkih velikodostojnika i teologa preovladao odnos „otvorenog i kritičkog dijaloga“²⁰ na način istraživanja sličnosti između teologije i psihologije, uvažavajući pritom mogućnost da svaka nauka slijedi „svoj vlastiti put i poštuje epistemološki status druge“.²¹

Temeljni postulati ovog pristupa općenito su (us)postavljeni u različitim dokumentima Drugog vatikanskog sabora i kasnije elaborirani u različitim crkvenim

15 Za koncizan prikaz i kritiku ovakvog pristupa vidjeti Domazet, „Teologija i psihologija“, str. 266-269. Za njegovu širu elaboraciju vidjeti djelo Paula C. Witzza, *Psihologija kao religija: Kult samoobožavanja* (Split: Verbum, 2003).

16 Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 96; Papinska biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, str. 16-22.

17 Povremena i, rekli bismo, kratkotrajna zahlađenja odnosa postoje, kao i iznimke, koje, međutim, ne predstavljaju pravilo.

18 Imajući u vidu suštinsko preklapanje i istovjetnost postavljenih ciljeva, ovdje smo, ustvari, pozajmili način na koji je Robert Kugelmann vidio razloge osnivanja Američkog udruženja katoličkih psihologa. Vidjeti njegov rad „The American Catholic Psychological Association“, str. 234.

19 Za pregled predloženih modela i mogućih odnosa između religije općenito i psihologije vidjeti Kugelmann, *Psychology and Catholicism*, str. 8-18, uključujući fn. 3 na str. 9.

20 Vidjeti Ćorić, *Psihologija religioznosti*, str. 230 i Domazet, „Teologija i psihologija“, str. 270.

21 Domazet, „Teologija i psihologija“, str. 272.

dokumentima i teološko-psihološkim analizama i raspravama.²² U najkraćem, ova načela podrazumijevaju nekoliko metateorijskih postavki u skladu s kojim Katolička crkva i njeni predstavnici danas gledaju na granice i mogućnosti dijaloga sa savremenom psihologijom. Polazna tačka za Crkvu u razumijevanju i izučavanju čovjeka te mjesto susreta(nja) sa savremenom psihologijom, prije svega, jeste princip *integralne antropologije*. Prema ovom antropološkom polazištu čovjek je po svojoj konstituciji bio-psiho-društveno ali i duhovno biće, čiji različiti aspekti stoje u komplementarnom odnosu. Katolički teolozi, u tom smislu, kod psiholoških i drugih nauka o čovjeku pozivaju na poštivanje principa metodološkog agnosticizma, odnosno na suzdržavanje od izjava kojima se bez sigurnih dokaza i *a priori* negira metafizičko i duhovno u čovjeku s obzirom na ograničenu heurističnu vrijednost empirijskih podataka prikupljenih u okviru naučnih istraživanja.²³ Prema principu „opravdane autonomije ovozemne stvarnosti“,²⁴ nadalje, sve stvoreno, uključujući čovjekovu psiho-fizičku konstituciju i funkcionisanje, ima svoje Bogom uspostavljene zakonomjernosti. Nauka, u ovom slučaju psihološka, razotkriva ove Bogom date zakonitosti, te njena saznanja stoga ne bi trebalo da budu u suprotnosti s vjerskim istinama. Pritom, u slučaju suprotstavljenosti između *objavljenih mudrosti* i psihologijskih dostignuća prednost treba dati božanskoj mudrosti. Iskustvo vjere, u konačnici, dešava se u kontekstu različitih psihološko-društvenih procesa. Zbog toga je, prema zaključcima Papinske biblijske komisije,²⁵ za vjerodostojnu *aktualizaciju* i *inkulturaciju* Svetog pisma i katoličkog učenja iznimno važno razumjeti društveno-psihološke okolnosti i, uslovno kazano, zakonomjernosti religioznog osvjedočanja i imati ih u vidu u cilju uspješnog pastoralnog djelovanja u kontekstu različitih životnih poteškoća i izazova.

U okviru ovako zamišljenog dijaloga, Katolička crkva danas psihologiju gleda kao pomoćnu nauku i izvor ljudske spoznaje o čovjeku kojoj teologija može

22 Vidjeti npr. *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, posebno „Dekret o odgoju i obrazovanju svećenika“, „Deklaracija o kršćanskom odgoju“, „Dekret o apostolatu laika“ i „Pastoralna konstitucija o Crkvi u savremenom svijetu“; Papinska biblijska komisija *Tumačenje Biblije u Crkvi*, str. 16-22 i 270-273.

23 O značenju i implikacijama metodološkog (a)teizma, na drugoj strani, vidjeti Smajić, *Religioznost i međuetnička tolerancija*, str. 21-22. Interesantno je i dojmljivo koliko su katolički svećenici i časne sestre s teološko-psihološkim obrazovnim *backgroundom* u svom upornom propitivanju i traganju za mogućnostima saradnje s psihološkom naukom pokazali otvorenosti za dijalog i saradnju čak i s gorljivim zagovornicima metodološkog ateizma u psihologiji. Za takav jedan primjer vidjeti Annete Walters i njeno iskustvo s utemeljivačem i glavnim promotorom biheviorističke škole u psihologiji B. F. Skinnerom (Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 71-74).

24 „Gaudium et spes: Pastoralna konstitucija o Crkvi u savremenom svijetu“, *Dokumenti drugog vatikanskog koncila* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1972), str. 372, čl. 36. Za drugačije, Crkvi neprihvatljivo, tumačenje „autonomije stvarnosti“ vidjeti isti stavak.

25 *Aktualizacija* podrazumijeva proces iščitavanja Svetog teksta i njegovog primjenjivanja uz uvažavanje novonastale okolnosti i nove situacije „naroda Božjega“, dok *inkulturacija* označava „ukorjenjivanje“ tako protumačene biblijske poruke u različita kulturna podneblja (*Tumačenje Biblije u Crkvi*, str. 133 i 138).

ponuditi konačni „obzor smisla“. Zauzvrat, katolička teologija od psihologije može dobiti „osjećaj za realnost i konkretnost s obzirom na čovjekovu situaciju u svijetu“ te poticaj za kritičko promišljanje „kako osobne, tako i crkvene vjerničke prakse“,²⁶ odnosno priliku za konstruktivne promjene na unutarnjem i vanjskom planu. Imajući u vidu dva spomenuta opća cilja katoličko-psihologijskog dijaloga, u ovom krugu crkvenog djelovanja moguće je razaznati većinu uzajamno povezanih inicijativa i aktivnosti koje Crkva i njeni predstavnici, mišljenja smo, već decenijama, sa manje ili više uspjeha, poduzimaju u saradnji s psiholozima različitih religijskih uvjerenja.

Prema priznanju samih katoličkih teologa i psihologa,²⁷ integriranje teološkog učenja i psihologijskih spoznaja, u tom smislu, u konačnici se dešava u личности stručnjaka, odnosno katoličkog teologa s temeljitom psihološkom izobrazbom. Stoga, prva aktivnost koju ovdje treba spomenuti jeste studiozna psihologijska izobrazba i profiliranje jednog dijela teološkog kadra u Katoličkoj crkvi, koji bi, u pravilu, prvo sticali teološku naobrazbu na nekom od katoličkih fakulteta, a onda kroz postdiplomske i(li) doktorske studije nastavljali svoje daljnje usavršavanje u psihologiji.²⁸ Područja psihološke specijalizacije ovih „psihologa teologa“, kako sebe nerijetko nazivaju,²⁹ kreću se od čisto teorijskih do onih više aplikativnih područja u psihologiji. Sukladno ličnim afinitetima datog pojedinca te pastoralnim potrebama i priortitetima Crkve u određenom momentu i prostoru, pritom je bilo prisutno posebno interesovanje za pojedine grane psihologije, poput, naprimjer, psihoterapije, psihologije religije, pastoralne, razvojne i pedagoške psihologije.³⁰ Po okončanju studija, ovi pojedinci nerijetko u isto vrijeme

26 Domazet, „Teologija i psihologija“, str. 272. Stoga i Ćorić u svojoj *Psihologiji religioznosti* kada navodi glavna područja međusobnog obogaćivanja *psihološkog* i *duhovnog* slijedi ovu logiku gdje *religiozno* čovjeku, između ostalog, nudi smisao u teškim životnim prilikama i nesrećama, a *psihološko* zauzvrat *religijskom* praktičnu pomoć u vjerodostojnom razumijevanju religioznog fenomena i konkretnom pastoralnom radu. Vidjeti str. 171-174. Za slična promišljanja o mogućnostima saradnje katoličkih svećenika i vjernika psihologa pogledati Kathryn M. Benes at al., „Psychology and the Church: An Exemplar of Psychologist-Clergy Collaboration“, *Professional Psychology Research and Practice*, 31:5 (2000), 515-520 i Thomas G. Plante, „Psychological Consultation with the Roman Catholic Church: Integrating Who We are With What We Do“, *Journal of Psychology and Christianity*, 22:4 (2003), 304-308.

27 Staudt i Misiak, *Catholics in Psychology*, str. 14, prema Kugelman, *Psychology and Catholicism*, str. 31.

28 Za ovaj zaključak dovoljno je provjeriti obrazovni put prvih katoličkih „psihologa teologa“ u prvoj polovini 20. stoljeća i nakon toga na prostoru Evrope i SAD-a, ali i biografije ovakvih pojedinaca na prostoru BiH i susjedne Hrvatske. Za prve vidjeti Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 25, 31-36, 38, 48, 58, 109-110 i 140, a za druge, naprimjer, <http://www.djkbfb.unios.hr/hr/prof-sanda-smoljo>, <http://verbum.hr/knjige/autor-nikic-mijol/>, <http://www.djkbfb.unios.hr/hr/prof-josip-bosnjakovic>, pristupljeno 31.03.2018.

29 Vidjeti npr. knjigu hrvatskog teologa psihologa Mije Nikića, *Očima psihologa teologa* (Zagreb: Zaklada biskup Josip Lang, 2011), <http://verbum.hr/knjige/ocima-psihologa-teologa-4603/>, pristupljeno 31.3.2018.

30 U prvim danima psihologije katolički teolozi psiholozi na prostoru Španije, naprimjer, pokaz(iv)ali su posebno interesovanje za edukacijsku i razvojnu psihologiju i pedologiju,

izvode nastavu na obrazovnim institucijama, provode empirijska istraživanja ali i, koristeći stečena teološko-psihološka znanja, obavljaju svoje svećeničke i pastoralne obaveze u obližnjim crkvenim ustanovama i župama.³¹ Odabir obrazovnih institucija za izobrazbu katoličkih teologa psihologa također nije prepušten slučaju i obično se radi(lo) o renomiranim odsjecima ili institutima za psihologiju na privatnim katoličkim fakultetima i univerzitetima, čiji se obrazovno-odgojni rad zasniva na katoličkoj obrazovnoj filozofiji i pod (in)direktnim je patronatom crkvene hijerarhije.³² Naravno, moguće je pronaći i drugačije primjere u obrazovnom profiliranju katoličkih teologa psihologa.³³ Na osnovu dostupnih informa-

patološku i kriminološku psihologiju te za industrijsku psihologiju i tzv. psihotehnologiju, a kasnije i psihoterapiju. Vidjeti Castro, Lafuente i Jimenez, „The Soul of Spain“, str. 142-150. U SAD-u, na drugoj strani, teolozi su poseban značaj kroz svoje psihološko obrazovanje pridavali psihoterapiji, eksperimentalnoj, edukacijskoj, medicinskoj, patološkoj i pastoralnoj psihologiji. Vidjeti Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 2, 14-15, 32, 41, 46-48. Čest odabir psihoterapije, naprimjer, nije slučajna i razlozi za to su mnogostruki. Pored ličnih afiniteta i interesovanja pojedinca, radi se o primijenjenoj psihološkoj disciplini koja pruža mogućnost za individualni i grupni savjetodavni i terapijski rad s različitim ciljnim populacijama, koja se kao takva lahko uklapa u pastoralno savjetodavno i drugo djelovanje Crkve. Pored toga, upravo je u kontekstu psihoterapije i savjetovanja, pogotovo u prvim danima psihološke nauke, došlo do pojave *profesionalnog suparništva* između teologa i psihologa. S obzirom na popularnost psihoterapije u zapadnim zemljama, u katoličkim teološkim krugovima pojavila se opravdana bojazan da bi šire mase katolički obred ispovijedi mogle zamijeniti odlaskom kod psihoterapeuta, što bi, uvažavajući općepoznatu religioznu indiferentnost psihologa, moglo imati negativne posljedice po vjerovanje i moral katolika. S tim u vezi, glasoviti belgijski kardinal Desire Mercier (u. 1926), po svoj prilici, na umu je imao tadašnju psihoanalizu kao najpopularniji oblik psihoterapije u to vrijeme kada je upozoravao da bi se psihologija mogla okrenuti protiv Crkve ukoliko se katolici aktivno ne uključe u njene tokove. Vidjeti Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 2, 14-15 i 24-25.

- 31 Na taj su način u prilici ispuniti danas među psiholozima rašireni ideal o psihološkom usavršavanja na način spoja psihološke teorije i prakse (engl. *teaching – research – practice*). Za takav jedan primjer kod nas vidjeti rad dr. Sande Smoljo, svršenice doktorskog studija na Institutu za psihologiju pri Papinskom univerzitetu Gregoriana u Rimu, višu asistenticu na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu i voditeljicu Centra za savjetovanje Vrhbosanske nadbiskupije (<http://savjetovaliste-vn.org/o-centru/>, pristupljeno 31.3.2018).
- 32 Kroz povijest u Evropi to su bili Katolički univerzitet u Leuvenu, Papinski univerzitet u Rimu, a u SAD-u Američki katolički univerzitet u Washingtonu, D.C., Univerzitet Loyola u Chicagu, Univerzitet Fordham u New Yorku. S obzirom na njihovu administrativnu povezanost s Katoličkom crkvom, članovi uprava ovih univerziteta, barem jednim dijelom, nerijetko dolaze iz redova svećenstva. S obzirom na temu ovog rada, interesantno je da je donedavni predsjednik Univerziteta Loyola bio Michael J. Garanzini, isusovački svećenik i vanredni profesor psihologije. Vidjeti: https://en.wikipedia.org/wiki/Michael_J._Garanzini, pristupljeno 31.3.2018.
- 33 U prvim godinama 20. stoljeća katoličke visokoobrazovne institucije nisu bile na današnjem stepenu razvijenosti, pogotovo na prostorima izvan Evrope, te su katolički teolozi i teologinje svoje usavršavanje na polju psiholoških nauka nerijetko nastavljali na sekularnim univerzitetima, često pod mentorstvom i u saradnji s najpoznatijim imenima tadašnje *nove* psihologije kao što su Jean Martin Charcot, Freud, Carl Jung, William Wundt, B. F. Skinner, Carl Rogers i mnogi drugi. Vidjeti Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 24, 38, 50, 58, 71-74, 116.

cija o pojedinim ovakvim odjelima³⁴ razumljivo je da njihova psihološka izobrazba za cilj ima: 1) pripremu stručnjaka u psihologiji koji će u svojim *apostolskim* i obrazovnim aktivnostima moći integrirati duhovnu i psihološku dimenziju u svom budućem radu kao obrazovni radnici, kao lica odgovorna za duhovnu i profesionalnu formaciju svećenika u sjemeništima te 2) afirmaciju ovako koncipiranog psihološkog diskursa kroz ozbiljna naučna istraživanja i jednu temeljitiju intelektualnu formaciju odabranih pojedinaca. Iz aktualnih nastavnih programa te broja i strukture ponuđenih psihološko-religijskih predmeta, od onih teorijskih do onih više aplikativnih, može se zaključiti da se obično radi o rigoroznim i zahtjevnim interdisciplinarnim studijima, čiji su sadržaji prilagođeni programskim ciljevima i izazovima pastoralnog djelovanja Crkve u savremenim okolnostima.³⁵

Upravo su ovi pojedinci, teolozi psiholozi, kroz povijest bili i ostali inicijatori i nosioci kritičko-dijaloškog susreta(nja) Katoličke crkve sa savremenom psihološkom naukom. Njihove inicijative i aktivnosti u tom pogledu kao, u principu, posvećenih lica ili pojedinaca koji djeluju unutar katoličkih institucija odvijale su se pod budnim okom i, u konačnici, uz (in)direktni blagoslov predstavnika crkvene hijerarhije. Stoga smo mišljenja da analiza njihovih postignuća u uzajamnom približavanju katoličanstva i psihologije daje značajne i korisne smjernice za barem općenito skiciranje odnosa Crkve naspram psihologije i područja njihove uzajamne saradnje. U tom smislu, a u vezi s ostvarenjem prvog cilja „približavanja psihologije Katoličkoj crkvi“, u širokom spektru njihovih konkretnih aktivnosti i postignuća treba spomenuti nekoliko važnih područja saradnje. Katolički teolozi rano su uvidjeli značaj psihološke naobrazbe za teološki govor oslobođen od *egzistencijalne beznačajnosti*, odnosno za vjerodostojnu i za običnog čovjeka senzibiliziranu biblijsku *artikulaciju* te naknadnu *inkulturaciju*, odnosno uspješno pastoralno djelovanje. Zbog toga su u prvim danima svog djelovanja radili na afirmaciji *nove* psihologije i uvođenju psihološke grupe predmeta na katoličke

34 Vidjeti npr. Institut za psihologiju pri Papinskom univerzitetu Gregoriana u Rimu, koji je osnovan 1971. godine, https://www.unigre.it/struttura_didattica/Psicologia/documenti/120416_istituto_psicologia_informazioni_generali_en.pdf, pristupljeno 31.3.2018.

35 Program doktorskog studija na Institutu za psihologiju u Rimu, naprimjer, sadrži preko 30 kolegija, za čije su polaganje, bez izrade disertacije, predviđene četiri godine, pri čemu cjelokupni program podrazumijeva uspješan prolazak kroz četiri ciklusa: *pripremnu godinu*, *licencijat*, *praksu pod supervizijom* i *doktorski ciklus*, odnosno izradu doktorske disertacije. Većina ponuđenih nastavnih predmeta posvećena je psihološkoj grupi predmeta te tretira osnovne psihološke teme i znanja na razini teorije, ali i praktične primjene, uključujući eksperimentalnu metodologiju, psihodijagnostiku, primijenjenu psihologiju religije, individualnu i porodičnu psihoterapiju te grupnu dinamiku. Primjetno manji broj kolegija posvećen je temeljnim teološkim disciplinama. Za ciljeve i nastavni program Instituta za 2017-2018. akademsku godinu vidjeti: https://www.unigre.it/struttura_didattica/Psicologia/documenti/120416_istituto_psicologia_informazioni_generali_en.pdf i https://www.unigre.it/struttura_didattica/Psicologia/documenti/programma_psicologia_2017-18_v2.pdf, pristupljeno 31.3.2018. Za detaljan prikaz filozofije i metodologije obrazovanja Instituta vidjeti monografiju *Formation and the Person: Essays on Theory and Practice*, Alessandro Manenti, Stefano Guarinelli i Hans Zollner (ur.) (Leuven: Peeters Publishers, 2007).

bogoslovne fakultete širom svijeta. Koliko su u tome bili uspješni govori i činjenica da je danas teško, gotovo nemoguće, pronaći katoličku visokoobrazovnu instituciju za teologe na kojoj u određenoj mjeri i formi, kao zasebni kolegiji ili inkorporirani u praktičnu i pastoralnu teologiju, nisu zastupljeni predmeti ili nastavne cjeline iz oblasti psihologije.³⁶ Nositelji ovih kolegija pritom u principu imaju interdisciplinarnu teološko-psihološku naobrazbu. U skladu sa zaključcima i nakanama Drugog vatikanskog sabora, cjeloživotno učenje ili tzv. „trajna formacija“,³⁷ nadalje, već je odavno jedan od osnovnih principa u pripremanju klera za njihov poziv. Odatle su vannastavni, stručni seminari i naučni skupovi o različitim religijsko-psihološkim temama u organizaciji i(li) realizaciji, između ostalih, teologa psihologa već decenijama svakodnevnica u kontinuiranoj pastoralnoj nadogradnji katoličkih svećenika³⁸ ali i drugih nosioca pastoralnog zvanja,

36 Ova konstatacija pogotovo važi za katoličke teologe koji prate nastavne programe pastoralnog usmjerenja, a koji su značajno reformisani u skladu s dokumentima Drugog koncila, prije svega u skladu sa „Gaudium et spes: pastoralne konstitucije o Crkvi u savremenom svijetu“, prema pojedinim autorima centralnom dokumentu Sabora. „Gaudium et spes“ insistirao je na redefiniranju uloge Crkve u današnjem svijetu na način vjerodostojnog razumijevanja iskustva vjere i u vezi s tim društvenih okolnosti i duhovno-psihološke konstitucije savremenog čovjeka. Stoga su kasnije smjernice papinske Kongregacije za katolički odgoj u Rimu od nacionalnih biskupskih konferencija u principu tražile redefiniranje crkvenih studija u smislu pridavanja više pažnje svjetovnim znanostima o čovjeku i uravnoteženije posvećenosti studijskih programa „teološkoj znanstvenoj strogosti“ i „pastoralnom usmjerenju“. Ova saznanja ujedno potvrđuju među historičarima raširenu tezu da se psihologija na katoličkim univerzitetima i fakultetima općenito nametnula kroz tematiziranje pitanja koja su prethodno ili u to vrijeme bila predmet pastoralne brige u Crkvi. Vidjeti „Gaudium et spes“, str. 351-356; Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 96; Kugelmann, *Psychology and Catholicism*, str. 28; Sveta kongregacija za katolički odgoj, *Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i obrazovanju* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1970), posebno str. 91-115 i *Apostolska posinodska pobudnica: Pastores dabo vobis* (Zagreb: Glas Koncila, 1992), posebno str. 130-148. Za ovakvu praksu na katoličkim teološkim fakultetima u BiH i susjednoj Hrvatskoj, naprimjer, vidjeti Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu, <http://stari.kbf.unsa.ba/upload/file/Nastavni%20plan%20-%20zimski%20semestar%202017.-2018..pdf>, Teološko-katehetski institut u Mostaru, <http://tkim-mostar.ba/studiji/raspored-predavanja/>, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu i njegovu Katedru za pastoralnu teologiju, <https://www.kbf.unizg.hr/fakultet/ustrojstvo/katedre/katedra-pastoralne-teologije/>, odnosno Katedre religijske pedagogije i katehetike, <http://www.kbf.unizg.hr/fakultet/ustrojstvo/katedre/katedra-religiozne-pedagogije-i-katehetike/>, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, <http://www.djkbkf.unios.hr/hr/nastava/integrirani-preddiplomski-i-diplomski-studij/studijski-program>, pristupljeno 31.3.2018.

37 Vidjeti npr. *Pastores dabo vobis*, str. 8, stav. 3.

38 U pojedinim zemljama sa značajnom katoličkom populacijom poput SAD-a, zemlji tzv. *psychobooma* i danas vodećoj svjetskoj sili u psihologiji, na čijem su teritoriju katolici predstavljali manjinsku zajednicu daleko od svog duhovnog centra u Rimu, nije se čekalo na Drugi sabor za iskorak u više nego značajnom postepenom i selektivnom usvajanju psihološke teorije i prakse u pastoralnoj nadogradnji svećenika i laika. U tom smislu već od 50-ih godina prošloga stoljeća u okviru Ljetnog instituta Sv. John na istoimenom univerzitetu u Minnesoti, naprimjer, organizuju se redovni godišnji interdisciplinarni seminari i radionice koje su se više bavile praktičnim i gorućim religijsko-psihološkim i društvenim temama, a manje teološkim ili teorijskim raspravama. Prema određenim statistikama, od 1954. do 1973. godine kroz ove seminare prošlo je preko 2

a prije svega iz reda laika. Ovi pojedinci, pored toga, među prvima su insistirali na metodološki studioznom praćenju socijalno-psiholoških aspekata svećeničkog života i duhovno-psihološkog stanja svećenih lica, crkvenih velikodostojnika i drugih nosilaca pastoralnog rada, ali i katoličkih vjernika, koristeći pritom naučno-teorijska i metodološka postignuća savremene psihologije. Rezultati ovih istraživanja obično se koriste za osmišljavanje obrazovnih programa za buduće svećenike, preventivnih strategija u cilju zaštite mentalnog zdravlja duhovnih predvodnika i pastoralnih radnika te egzistencijalno senzibilnijih i učinkovitijih aktivnosti pastoralnog djelovanja.³⁹ Na tragu ovakvih i sličnih istraživanja i općenito razmatranja mjesta i uloge psiholoških dostignuća u svećeničkom i pastoralnom pozivu te razmatranja fenomena religioznog iskustva i duhovnosti kod širih masa nastala je, nadalje, mnogobrojna, gotovo nepregledna, monografska, priručnička i udžbenička literatura. Njeni naslovi obično plijene pažnju svojim psihološkim naučnim žargonom, s jedne strane, i religijskom i pastoralnom tematikom, s druge strane.⁴⁰ U konačnici, katoličko interesovanje za ostvarenja savremene psihologije zaokruženo je pokretanjem raznih časopisa specijaliziranih za pastoralnu psihologiju, psihologiju duhovnosti i religioznosti i slična tematska područja.⁴¹ Spoznaje i mogućnosti savremene psihologije u kontekstu potpunijeg razumijevanja religioznog iskustva i društveno-psiholoških mehanizama

500 katoličkih svećenika i pastoralnih radnika ali i predstavnika drugih religijskih zajednica, zbog čega su ovi seminari bili i prostor međureligijskog dijaloga i zbližavanja. Za više vidjeti Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 90-93. Za jedan takav nedavni pastoralni skup hrvatskih svećenika i pastoralnih saradnika u Zapadnoj Evropi u okviru teme „Vjera i duševno zdravlje – kako pomažu vjera, psihologija i medicina“, vidjeti zbornik radova *Vjera, psihologija i zdravlje*, Adolf Polegubić (ur.) (Frankfurt am Main: Hrvatski dušebrižnički ured, 2016).

- 39 Za dugogodišnji istraživački projekat koji je proveo katolički Univerzitet Loyola u Chicagu u saradnji s Univerzitetom Harward u periodu od 1956. do 1970. uključujući prvo katoličke svećenike a onda i biskepu na području SAD-a, vidjeti *Vjera, psihologija i zdravlje*, Polegubić (ur.), str. 60-62. Za slična recentnija istraživanja u svijetu, vidjeti A. Isacco at al., „How Religious Beliefs and Practices Influence the Psychological Health of Catholic Priests“, *American Journal of Men's Health*, 10:4 (2016), 325-337 ili P. J. McDevitt, „Ministerial Burnout: Motivation and Renewal for Mission“, *The Journal of Pastoral Care and Counseling*, 64:4 (2010), 1-10.
- 40 Luigi M. Rulla, *Antropologija kršćanskog poziva: Interdisciplinarne osnove* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2001); Franco Imoda, *Razvoj čovjeka: Psihologija i misterij* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2004); Mihaly Szentmartoni, *Osjetljivost za čovjeka: Pastoralna psihologija* (Zagreb: Glas Koncila, 2009); *Clinical Handbook of Pastoral Counseling*, Robert J. Wicks, Richard D. Parsons and Donald Capps (eds.), vol. 3 (New Jersey: Paulist Press, 2003); Henri Nouwen, *Otvorenih ruku* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009); Mijo Nikić, *Biblijska psihoterapija* (Zagreb: Zaklada Biskup Josip Lang, 2010); Benedict J. Groeschel, *Psihologija duhovnoga razvoja* (Split: Verbum, 2009); Samuel Pfeifer, *Bodriti slabe: Savremena psihijatrija i dušobrižništvo* (Zagreb: Steppress, 1996) samo su neka recentnija izdanja (na)poznatijih katoličkih teologa psihologa u svijetu i regionu.
- 41 Vidjeti npr. časopise: *The Catholic Social Science Review*, <https://www.pdcnet.org/collection-anonymous/browse?fp=cssr&fq=cssr%2FVolume%2F8978%7C22%2F>, *Pastoral Psychology*, <http://www.springer.com/psychology/journal/11089?detailsPage=editorialBoard>, *Review for Religious*, <http://cdm.slu.edu/cdm/landingpage/collection/rfr> ili *Journal of Spirituality in Mental Health* prijašnji *American Journal of Pastoral Counseling*, <https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=aimsScope&journalCode=wspi20>, pristupljeno 31.3.2018.

pastoralnog djelovanja u okolnostima (post)modernog okruženja centralne su teme u periodici ove vrste.

Selekcija, primanje i tzv. formacija kandidata za svećenički poziv predstavljaju posebno važno područje saradnje između Katoličke crkve i psihologije s obzirom na važnost koju Crkva pridaje pastoralu svećeničkog i drugih zvanja.⁴² Drugi vatikanski sabor i naknadno usvojeni dokumenti te kasnije publikacije s konkretnim smjernicama o korištenju psihološko-pedagoških spoznaja u odabiru i duhovno-psihološkom profiliranju svećeničkih kandidata i njihovih odgajatelja⁴³ ističu važnost i prilično jasno preciziraju mogućnosti i granice saradnje s psihologijom u kontekstu pastorala svećeničkog zvanja. Jedno od (naj)recentnijih takvih izdanja papinske Kongregacije za katolički odgoj u Rimu⁴⁴ u tom smislu na prvom mjestu ističe načine, uvjete i procedure u skladu s kojima psihološka znanost i struka mogu (pri)pomoći kod početne procjene i odabira kandidata za prijem u katolička sjemeništa a kasnije kod njihove tzv. Formacije, odnosno personološkog profiliranja tokom pripremanja za svećeničku službu i poziv.⁴⁵ U početnoj fazi, podrška psihološkog stručnjaka uglavnom je dijagnostičke prirode i tiče se, pored toga, planiranja odgojnog puta svećeničkog kandidata.⁴⁶ U kasnijim fazama on može pripomoći u razvoju zacrtanih duhovno-psiholoških vrlina, prevladavanju psihičkih poteškoća,

42 Pod „pastoralom zvanja“ obično se misli na aktivnosti poduzete kako bi se pojedincu pomoglo da uoči i prepozna lično poslanje ili zvanje koje pred njega postavlja Bog. Pritom se posebno mjesto pridaje svećeničkom pozivu s obzirom na primjetno pomanjkanje svećenika i svojevrsnu krizu svećeničkog zvanja u posljednjih nekoliko decenija. Vidjeti *Pastores dabo vobis*, posebno str. 6, 92-103.

43 Neke među najznačajnijim svakako su: „Optatam totius: Dekret o odgoju i izobrazbi svećenika“ iz 1965. i „Presbyterorum ordinis: Dekret o službi i životu prezbitera“ iz 1966, *Dokumenti drugog vatikanskog koncila* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1972), str. 186-200, odnosno 316-347; Sveta kongregacija za katolički odgoj, *Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i obrazovanju* (1970); Kongregacija za katolički odgoj, *Odgojne smjernice za formaciju za svećenički celibat* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1974), *Pastores dabo vobis* (1992), Kongregacija za katolički odgoj, *Smjernice o izobrazbi odgojitelja u sjemeništima* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1993) te Kongregacija za katolički odgoj, *Upute o kriterijima za razlučivanje zvanja kod osoba s homoseksualnim sklonostima u pogledu njihova pripuštanja u sjemenište i svetim redovima* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2005).

44 Kongregacija za katolički odgoj, *Smjernice za korištenje psihološke struke u primanju i odgoju svećeničkih kandidata* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009). Za ranije, općenitije smjernice u tom pogledu vidjeti: *Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i obrazovanju*, posebno str. 11, 29-45, 60-61 i *Pastores dabo vobis*, str. 105-198.

45 Posebna pažnja posvećuje se prepoznavanju pojedinaca koji poriču i umanjuju vlastite slabosti, odnosno preuveličavaju svoje teškoće, te „rana iz prošlosti“ i svojstava koja mogu biti prepreka razvoju u „zvanju“, uključujući afektivnu ovisnost, pretjeranu agresivnost, nesavjesnost, socijalnu nezrelost i nejasan spolni identitet. Vidjeti *Smjernice za korištenje psihološke struke*, str. 18.

46 Prema pojedinim izvorima, još od 1950-ih godina prošloga stoljeća korištenje psiholoških testova i dubinski intervjui s psihologom postali su obavezni i neizostavni dio procedure provjere i prijema kandidata za buduće svećenike. Više o povijesti korištenja psiholoških testova u prijemu svećeničkih kandidata vidjeti u Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, posebno str. 57, 64, 105, 136-138, 155-157, 160.

upoznavanju kandidata s njegovim vrlinama i manama ali i procjenjivanju okolnosti u kojima bi za dotičnog pojedinca bilo preporučljivo prekinuti njegov „formacijski put“ za svećenika kako bi se preduprijedile štetne posljedice po njega ili Crkvu.⁴⁷ Poželjno je da konsultirani psiholog stručnjak ima primjerenu teološku naobrazbu ili da dijeli katoličko razumijevanje čovjeka, svećenstva i celibata,⁴⁸ a u nedostatku pojedinaca ovog obrazovnog profila preporučuje se njihova izobrazba. Prema uputstvima ovog priručnika, inicijativu za psihološkim savjetovanjem obično pokreće odgajatelj kandidata uz njegov prethodni pristanak i u okolnostima kada to smatra potrebnim za njegov daljnji formacijski razvoj i konačno zaređenje. Kandidat pritom može odbiti psihološko savjetovanje. U slučaju da ipak svojevoljno pristane, zagarantovana mu je tajnost podataka, kojim isključivo može pristupiti psiholog kojeg odabere sam kandidat i njegov odgajatelj. Odgajatelj također ima pravo i obavezu da ove informacije prenese svom „nasljedniku“ u slučaju kandidatovog premještanja u drugi formacijski centar.⁴⁹ Od duhovnog savjetnika i mentora kandidata, neovisno od prisustva stručnjaka psihologa, isto tako očekuje se značajan nivo poznavanja za njegovu odgajateljsku odgovornost relevantne razvojno-psihološke, profesionalne i psihoterapijske teorije i prakse.⁵⁰

Sva navedena područja saradnje uglavnom se tiču inicijativa u pravcu, kako smo kazali, približavanja spoznaja i mogućnosti psihologije crkvenim veliko-

47 Do prekida formacijskog puta obično dolazi u okolnostima kada kandidat ni nakon psihološkog savjetovanja nije u stanju da se nosi sa svojom nezrelosti, koja se može ogledati u „snažnoj afektivnoj ovisnosti, pomanjkanju slobode u odnosima, pretjerano strogoj naravi, pomanjkanju odanosti, neodređenom spolnom identitetu, snažno ukorijenjenim homoseksualnim sklonostima“. (Kongregacija za katolički odgoj, *Smjernice za korištenje psihološke struke*, str. 18-21)

48 Primjetno je postojanje značajnog broja katoličkih vjerujućih psihologa koji, iako nisu dio klera, priželjkuju saradnju s teolozima u relevantnim segmentima pastoralnog rada, uključujući procjenu i odabir kandidata za svećenički poziv. Vidjeti npr. Benes i sar., „Psychology and the Church“, str. 515-520 i Plante, „Psychological Consultation with the Roman Catholic Church“, str. 304-308.

49 Plante, „Psychological Consultation with the Roman Catholic Church“, str. 16, 22-28.

50 Plante, „Psychological Consultation with the Roman Catholic Church“, str. 17; *Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i obrazovanju*, str. 55; *Pastores dabo vobis*, str. 163. Ovi crkveni dokumenti pritom ističu da poduzimanje planskih aktivnosti u pravcu tzv. „trajne izgradnje“ svećenika nije obaveza isključivo njihovih duhovnih odgajatelja, već zajednička odgovornost Crkve u cjelini „kao zajednice ljudi“ a među njima prvenstveno samih svećenika i regionalne crkve na čelu s biskupima. Stoga crkveni dokumenti u principu od lokalne crkvene administracije traže daljnju razradu smjernica za svećenički odgoj i obrazovanje uvažavajući društvene i kulturološke specifičnosti i izazove na datom području (*Temeljne odredbe*, str. 7 i 75; *Pastores dabo vobis*, str. 103-105, 198). U skladu s ovim instrukcijama, i Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine izradila je dokument *Formacija svećeničkih kandidata: Načela i smjernice* (Sarajevo: Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine, 2014). Barem od 1970-ih pri Katoličkoj crkvi u SAD-u, naprimjer, djeluje Centar za religijski razvoj, specijalizirana institucija za izobrazbu duhovnih predvodnika, odgajatelja direktno uključenih u formaciju budućih svećenika. Interesantno je da je ovaj centar u konačnici prerastao u *Spiritual Directors International*, međunarodno i multireligijsko udruženje koje podržava razvoj i obrazovanje duhovnih savjetnika budućih svećenika i dušebrižnika (Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 155).

dostojnicima, svećenim licima i službenim pastoralnim djelatnicima Katoličke crkve. Shodno svojoj zamisli katoličko-psihološke saradnje, katolički teolozi psiholozi, međutim, pokušali su ovu naučnu disciplinu nadalje približiti i široj katoličkoj populaciji, koja se pod utjecajem ambivalentnih stavova crkvene hijerarhije naspram *nove* psihološke teorije i prakse početno distancirala od moderne psihologije.⁵¹ U tom smislu, značajne su, i prije i danas, mnogobrojne aktivnosti u vezi s tim, uključujući prije svega osnivanje privatnih katoličkih univerziteta i fakulteta za laike, odnosno pratećih odsjeka za psihologiju i udruženja katoličkih psihologa te, u konačnici, pokušaji integriranja psihološke teorije i prakse u katoličko učenje i mišljenje. Osnovna zamisao iza osnivanja katoličkih univerziteta (bila) je, između ostalog, za potrebe katolika vjernika kreirati obrazovni ambijent prožet duhom i vrijednostima katoličanstva, unutar kojeg bi stasavali budući naučnici i laici, nosioci apostolskog rada u tom važnom segmentu života. Odatle su odsjeci za psihologiju pri ovim obrazovnim institucijama zamišljeni kao poligon za promišljanje dostignuća psihološke teorije i prakse u svjetlu katoličkog učenja te kao prostor za obrazovanje budućih psihologa, koji će predstavljati *katolički glas* u psihološkim obrazovnim institucijama i udruženjima. Indikativno je da su utemeljitelji i prvi rukovodioci svih ovih katedri, a kasnije i odsjeka, za psihologiju bili upravo teolozi psiholozi. Oni su kroz angažiranje u to vrijeme renomiranih profesora psihologije i saradnju sa već etabliranim visokoobrazovnim institucijama gradili i razvijali novoformirane psihologijske odsjeke na, uglavnom, isusovačkim univerzitetima u, naprimjer, SAD-u, koji danas važe za najprestižnije visokoškolske ustanove u tom dijelu svijeta. Prvi ovakvi odsjeci u SAD-u otvoreni su već 1905. godine na papinskom Američkom katoličkom univerzitetu (AKU) u Washingtonu D.C., odnosno 1926. godine na Univerzitetu Saint Louis u Misouriju te 1934. na Univerzitetu Loyola u Chicagu i Univerzitetu Fordham u New Yorku. Odsjek za psihologiju na AKU već je 1948. godine dobio akreditaciju Američke psihološke asocijacije, danas u svijetu najpoznatijeg i najprestižnijeg udruženja psihologa, kao priznanje i potvrdu njegove akademske kvalitete.⁵²

Među katoličkim psihološkim asocijacijama posebno je vrijedno spomena Udruženje američkih katoličkih psihologa (engl. *American Catholic Psychological Association*), osnovano 1947. godine na inicijativu znamenitih američkih katoličkih teologa psihologa. Jedan od osnovnih ciljeva udruženja bila je afirmacija psihologije među katolicima u SAD-u i njihovo okupljanje oko katoličke antropologije, inte-

51 Vidjeti npr. Belzen, „Ideology, Politics and Personality“, str. 172 ili Meulen, *Soul and Bliss: The Reception of Psychology among Catholics in the Netherlands, 1900-1965*. Rad Roberta Kugelmanna nosi, u tom smislu, znakovit naslov s nedvosmislenom porukom: „Out of the Ghetto: Integrating Catholics into Mainstream Psychology in the United States after World War II“, *History of Psychology*, 12:3 (2009), 201-226.

52 Vidjeti Kugelmann, „Out of the Ghetto“, str. 209-212 i Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, posebno str. 10, 27-28, 38, 54-62, 83. Za više informacija o katoličkim fakultetima i univerzitetima u svijetu vidjeti internet-stranicu Međunarodne federacije katoličkih univerziteta, <http://fiuc.org/>, pristupljeno 31.3.2018.

resa i ciljeva. Interesantno je, ali i znakovito da je udruženje počelo kao nevladina organizacija namijenjena, prije svega, okupljanju katoličkih psihologa u SAD-u. U konačnici je udruženje 1975. preraslo u 36. odjel za psihologiju religije *Američke psihološke asocijacije* (engl. American Psychology Association – APA), koji danas okuplja psihologe APA-a općenito zainteresirane za fenomen religije i duhovnosti, čime je ovo udruženje u najvećoj mjeri ispunilo primarni cilj svog osnivanja.⁵³

U prvim danima naučne psihologije integriranje psihološke teorije i prakse u katoličko učenje i mišljenje bilo je iznimno važno za populariziranje nove nauke o čovjeku među katolicima. Na tom polju, prema mišljenju pojedinih katoličkih historičara, ostvarilo se (naj)manje uspjeha u odnosu na druge zacrtane ciljeve.⁵⁴ Slijedeći upute enciklike *Aeterni Patris* Leona XIII iz 1879. godine, odgovor Crkve na modernu nauku i pojavu *nove* psihologije bio je neotomizam, odnosno filozofsko-teološka obnova i produblјivanje nauka Tome Akvinskog kao krunskog i vjerodostojnog predstavnika skolastičkog mišljenja u kontekstu aktuelnih društveno-idejnih izazova. Shodno tome moderna psihološka ostvarenja trebalo je integrirati u neotomističko razumijevanje čovjeka, odnosno referentnu racionalnu psihologiju na način „eksperimentalne psihologije s dušom“ koja zagovara integralnu kršćansku antropologiju ali i uvažava spoznaje naučne psihologije o čovjekovim psihičkim funkcijama. Neoskolastičko rješenje za pitanje odnosa između nauke i religije, odnosno razuma i vjere na polju psihologije bilo je široko postavljeno ali, ispostavit će se, i prilično pojednostavljeno. I psihologija i teologija, smatrali su neoskolastički psiholozi, tragaju za jednom te istom Istinom, pri čemu je potrebno jasno uočiti razliku između sfere empirijskog i filozofskog, odnosno između prirodnog i natprirodnog na način da nauka pojašnjava kako „stvari“ u određenom segmentu života funkcioniraju, a religija kakvo „značenje“ to ima.⁵⁵ Ovaj pristup zadržao se na katoličkim univerzitetima i fakultetima sve do Drugog vatikanskog sabora. Nakon zaključka o postojanju različitih tumačenja filozofije Tome Akvinskog, ranija instrukcija enciklike *Aeterni Patris* Lea XIII iz 1879. o neotomizmu kao zvaničnoj filozofiji Crkve u kontekstu sagledavanja moderne nauke, uključujući i psihologiju, biva postepeno povučena.⁵⁶ U tom je

53 Vidjeti Kugelmann, „Out of the Ghetto“, str. 204-209 i „The American Catholic Psychological Association“, str. 233-249.

54 Kugelmann, „The American Catholic Psychological Association“, str. 234.

55 Za više o povijesti, (meta)teorijskim postavkama i naučnim ostvarenjima neoskolastičke ili neotomističke psihologije u prvoj polovini 20. stoljeća vidjeti Robert Kugelmann, „Neoscholastic Psychology Revisited“, *History of Psychology*, 8:2 (2005), 131-175, posebno str. 131-155 i Kugelmann, „Neoscholastic Psychology Revisited“ str. 236-239.

56 Pored ovog postojali su i drugi razlozi postepenog napuštanja neotomističke psihologije u katoličkim akademskim krugovima. Sekularni psiholozi ovaj pristup u psihologiji smatrali su „teorijski rigidnim i nedovoljno naučnim“ (str. 159). Katolički teolozi i psiholozi, na drugoj strani, s vremenom su u njemu (u)vidjeli prijetnju izolacije katoličkih psihologa u odnosu na širu naučnu i akademsku zajednicu ili tek „kombinaciju empiricizma i pobožnih namjera“ (str. 160), koja kao integralni sistem nije izvodljiva, ali jeste uspostavila jasnu granicu djelovanja eksperimentalnih i filozofskih psihologa i tako legitimizirala pozitivističku koncepciju nauke

smislu u katoličkom psihologijskom diskursu otvoren prostor za druge, polovinom 20. stoljeća popularne, filozofske pravce u psihologiji, poput fenomenološke, egzistencijalističke i humanističke psihologije. Za razliku od ranijeg bihevizma i psihoanalize, ove novije psihološke teorije su – kroz pojmove ličnosti, jedinstvenog individualnog iskustva, ljudske slobode te važnosti duhovnosti u ljudskom životu – postulirale koncept čovjeka blizak onom u kršćanstvu i otvorile prostor za „izučavanje svih onih psihičkih pojava koje se mogu naz(i)vati transcendentnim ili transpersonalnim“,⁵⁷ odnosno individualnog religioznog iskustva. Pitanje duše ostalo je u konačnici kamen spoticanja u pokušaju integriranja fenomenološke i humanističke psihologije u katoličko učenje o čovjeku, a pojedini katolički psiholozi oštro su kritizirali humanističku psihologiju kao svojevrsnu psihologiziranu religiju i kult samoobožavanja.⁵⁸ U svakom slučaju, ovi psihološki pravci danas uveliko predstavljaju platformu na kojoj se realizira prevladavajući model „otvorenog i kritičkog dijaloga“ između teologije i psihologije.⁵⁹

Na kraju, temeljni stav Drugog vatikanskog sabora, kako smo ranije pojasnili, nedvosmisleno je naglasio potrebu za *davanjem i uzimanjem pomoći* od modernog okruženja, uključujući „posebno ostvarenja sociologije i psihologije“. ⁶⁰ Integriranje teologije i moderne psihologije stoga nije bio jednosmjerni proces na način pažljivog propitivanja savremene psihološke teorije i prakse u svjetlu katoličkog učenja niti isključivo stvar preuzimanja spoznaja tzv. *zdrave* psihologije⁶¹ za potrebe vjerodostojnijeg razumijevanja religioznog iskustva modernog čovjeka i redefiniciranja svećeničkog odgoja i obrazovanja te dušebrižničke prakse crkvenih djelatnika. Ova svojevrsna integracija katoličke teologije u savremenu psihologiju podrazumijevala je neku vrstu propitivanja njenog učenja i vjerzakona u svjetlu prije svega objektivnih i nepobitnih saznanja psihološke nauke. Područje moral-

i psihologije. Kugelmann, „Neoscholastic Psychology Revisited“, str. 141, 157.

57 Kugelmann, „Neoscholastic Psychology Revisited“, str. 165. Ovo su riječi Vytausa Bieliauskasa (u. 2013.), svjetski poznatog katoličkog psihologa litvanskog porijekla, u njegovom prilogu za *New Catholic Encyclopedia* iz 1974, koje se obično uzimaju kao znak tranzicije katoličkih psihologa iz neoskolasticizma prema humanističkoj psihologiji. Pored koncepta ličnosti kao teorijskog prostora za dijaloško susretanje teologije i psihologije, odnosno duhovnog i psihičkog u čovjeku, humanistička je psihologija iznjedrila kvalitativnu metodologiju kao jedan novi i vjerodostojniji metodološki pristup u sistemskom sagledavanju čovjekovog iskustva općenito, a onog religioznog napose. Na tome su katolički psiholozi bili posebno zahvalni s obzirom na značaj ovog metodološkog pristupa za pastoralni rad. Pogledati npr. Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 102-103, 142.

58 Vidjeti npr. Vitz, *Psihologija kao religija*, posebno str. 55-73, 137-199.

59 Za raširenost i popularnost fenomenološke i humanističke psihologije među katoličkim psiholozima vidjeti npr. Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 102-105, 136-155 i Čorić, *Psihologija religioznosti*, str. 85-96, 169-180.

60 „Optatam totius“, str. 187.

61 „Optatam totius“, str. 118, 191. Kasniji crkveni dokumenti i njihova obrazloženja koriste izraz „zdrave norme“ psihologije ili „zdrava nauka“. Vidjeti npr. *Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i obrazovanju*, str. 43 i *Formacija svećeničkih kandidata*, str. 4.

ne teologije,⁶² u tom smislu, vjerovatno je najbolji primjer teološkog područja u kojem su katolički teolozi redefinisali i na neki način egzistencijalno vjerodostojnije izrazili svoje stavove u pogledu, naprimjer, čovjekove grešnosti, mogućnosti i slobode izbora uvažavajući pritom relevantne spoznaje novih i, prema njihovoj procjeni, *zdravih normi* psihologije. Bernhard Häring,⁶³ naprimjer, u pokušaju da elaborira teološku antropologiju i pojam „bazične slobode“ glasovitog Karla Rahnera (u. 1984) među prvima je pribjega(va)o psihologiji Kierkegaarda, Maslowa, Frankla i Eriksona, kako bi formulirao i izložio svoj personalistički pristup u razumijevanju čovjekove slobode i morala. Slične primjere uvažavanja saznanja *zdrave* psihologije nalazimo i kod katoličkih stručnjaka za crkveno pravo. U tom smislu, oni sakrament braka proglašavaju „intimnim partnerstvom“ između muškarca i žene uspostavljenim u cilju prokreacije ali i duhovno-psihološke dobrobiti i rasta supružnika. Tako ovaj psihološki princip postaje jedan od kriterija za razmatranje nužnosti za proglašenjem ništavnosti bračnog sporazuma u okolnostima kada bračne nesuglasice postanu psihički opterećujuće, uskraćujući supružnicima mogućnost duhovnog i psihičkog rasta i samoaktualizacije kroz bračnu zajednicu.⁶⁴

Umjesto zaključka

Predmet interesovanja savremene psihološke nauke iznimno je blizak i važan za sve religijske tradicije, njihovo teološko učenje i vjerničko ponašanje da bi njena dostignuća prošla neopaženo kod predstavnika jedne višestoljetne religijske organizacije kakva je Katolička crkva. Stoga se očitovanje Crkve i njenih teologa naspram moderne psihološke teorije i prakse pokazalo kao historijska neminovnost isto kao i njihovo početno sučeljavanje sa tzv. *novim* psiholozima. Zahvaljujući prije svega entuzijazmu katoličkih teologa psihologa, ali i spremnosti crkvene hijerarhije da i u danima najizraženijeg antimodernizma obezbijedi minimum institucionalne podrške za promišljanje modernih psihologijskih ostvarenja, to je, međutim, bila samo prva epizoda u stoljetnom dijalogiziranju Katoličke crkve sa savremenom psihologijom. Konačni epilog ovog susreta bio je pristup „otvorenog i kritičkog dijaloga“ katoličke teologije s psihološkom teorijom i praksom u skladu sa prilično precizno utvrđenim metateorijskim antropološkim i metodološkim postavkama. Oprez i upornost u propitivanju dostignuća moderne psihologije na kraju su polučili značajne rezultate. To se posebno odnosi na ostvarenja na polju približavanja psihološke nauke

62 O važnosti psiholoških spoznaja i opservacija za filozofiju etike i morala, posebno u kontekstu saznanja savremene socijalne psihologije o uticaju okruženja na psihološko-moralne funkcije pojedinca, vidjeti npr. Candace L. Upton, „Virtue Ethics and Moral Psychology: The Situationism Debate“, *The Journal of Ethics*, 13:2-3 (2009), 103-115.

63 Bernhard Häring je njemački moralni teolog s kraja 20. stoljeća iznimno cijenjen u katoličkim naučnim krugovima. Karl Rahner jedan je od najuticajnijih katoličkih teologa u 20. stoljeću,

64 Vidjeti Gillespie, *Psychology and American Catholicism*, str. 96-97, 106-111.

katolicima i njihovim duhovnim predvodnicima, potpunijeg razumijevanja religioznog fenomena, odabira i pastoralne izobrazbe budućih svećenika te artikuliranja biblijske poruke na *egzistencijalno* vjerodostojniji način, ali i afirmiranja psihologije religioznosti kao zasebne naučne discipline među *novim* psiholozima. Integriranje psihološke teorije u katoličko učenje pritom se pokazalo kao najzahtjevniji segment ove saradnje, a pojam duše, barem za sada, nepremostivom preprekom za otvorenije prihvatanje aktuelnih teorijskih pravaca u psihologiji i svojevrsnim principom diferencijacije između vjerujućih psihologa i onih koji to nisu.

Imajući u vidu već ostvareni uspjeh na ovom planu te zacrtane ciljeve Crkve u dijalogiziranju s (post)modernim okruženjem ali i različite izazove s kojima se katolička služba i pastoralni rad suočavaju na početku 21. stoljeća, nema sumnje da će crkveni predstavnici i u budućnosti pažljivo i sistematično pratiti ostvarenja naučne psihologije i raditi na integriranju njenih dostignuća u katoličko učenje i pastoralnu praksu. U svakom slučaju, dosadašnja i buduća nastojanja Katoličke crkve u tom pogledu mogu predstavljati korisne smjernice za sve religijske tradicije suočene s ovom vrstom pitanja.

Summary

Possibility and limits of dialogue between religion and psychology is an interesting topic attracting significant attention of theologians and psychologists today. A century long experience of Catholic Church being in dialogue with modern psychological theory and practice is a proof of complexity and multifacetedness of this endeavor as well as an authentic illustration of its challenges, possibilities and potential solutions for all religious traditions faced with similar dilemmas. The aim of the study is threefold: 1) to offer a short historical overview of attitude of the Catholic Church towards achievements of modern psychological science, 2) to present the main areas and challenges faced by the Church in dialogue with and exploitation of contemporary psychology today and 3) to identify agents and mechanisms of this process. This attitude evolved from the initial suspicion and antagonism to respect towards achievements of *healthy* psychology and systematic attempt of their integration in Catholic teaching and pastoral work. Seemingly two factors are especially important for the achieved success, namely individual enthusiasm and systematic approach of Catholic theologian-psychologists to the issue at stake and the existence of minimum of official support in the Church for these endeavors, even at the time of the hey-days of anti-modernism in the Catholic circles. These are eventually the useful hints for all religious traditions perplexed with similar dilemmas.

Key words: Catholic Church, psychology, Neo-Thomism, Second Vatican Council, critical dialogue, integral anthropology